

Олександр ЛАБЕНКО

кандидат економічних наук, доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, Україна, labenko@pubip.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-9192-9891

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Вступ. Для вирішення проблем, пов'язаних із людською діяльністю, яка шкодить екології, країни запроваджують різні податки і збори. Враховуючи їх законодавче регулювання й обов'язковий характер, вони стали дієвим інструментом для інтернаціоналізації екологічних зовнішніх ефектів, але використання виключно фактора примусу й тиску на суб'єктів екологічних податків та використання державою його як джерела надходжень не сприяє забезпеченню сталого розвитку суспільства. Тому аналіз поточного стану розвитку екологічного оподаткування й механізму, що забезпечить раціональне природокористування, мають важливе значення в умовах сьогодення.

Мета – проаналізувати існуючий механізм бюджетно-податкового регулювання природокористування та обґрунтувати пропозиції щодо його подальшого вдосконалення відповідно до вимог сьогодення.

Методи. У дослідженні тенденцій екологічного оподаткування для аналізу механізму їх справляння використано наступні методи: синтез, узагальнення, конкретизація, статистичні, графічні.

Результати. Проаналізовано частки екологічних податків у структурі ВВП країн ЄС та України. Встановлено, що до основних рис екологічних податків доцільно відносити: податкову ставку, стимулювання використання відновлювальних ресурсів, зменшення споживання шкідливих речовин, фінансування заходів з охорони навколишнього середовища, створення економічних інсентивів. Наведено переваги й недоліки екологічних податків з погляду платників податків, органів державної влади та з позиції суспільного блага. Розглянуто принципи, якими регулюється інститут екологічного оподаткування. Наведено основні компоненти податкового механізму (ставки податків, об'єкт оподаткування, обов'язки й облік, інсентиви, збори, контроль і виконання). Запропоновано авторське бачення побудови податкового механізму регулювання природокористування, який охоплює бюджетотворчу та розподільчу функції.

Висновки. Запровадження ефективного бюджетно-податкового механізму регулювання природокористування потребує ретельного врахування специфічних екологічних проблем, економічних умов та нормативно-правової бази конкретної країни. Раціональним є функціонування такого механізму, який орієнтуватиметься не лише на наповнення дохідної складової, а й на їх використання на природоохоронні заходи.

Ключові слова: бюджетно-податковий механізм, екологічні податки, природоко-
ристування, навколишнє середовище, податкова система.

Табл.: 2, рис.: 1, бібл.: 18.

Oleksandr LABENKO

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., National University of Life and Environmental Sciences of
Ukraine, Kyiv, Ukraine, labenko@nubip.edu.ua

ORCID ID: 0000-0001-9192-9891

MECHANISM OF TAX REGULATION OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT

Introduction. Ensuring sustainable development is one of the main problems of the modern world. Humanity, in the process of simplifying its life, causes harmful effects on nature and the environment as a whole. In order to reduce the negative impact and achieve economic and social benefits, most countries introduce various environmental taxes, fees and other payments. In today's realities, they play an important role in generating state revenues, but there is no effective mechanism for their use.

Therefore, the analysis of the current state of development of environmental taxation and the mechanism that will ensure the rational use of natural resources are important in today's conditions.

The purpose of the article is to analyze the existing mechanism of budgetary and fiscal regulation of nature use and to justify proposals for its further improvement in accordance with today's requirements.

Methods. The following methods were used in the course of the study and to present its results: analysis, synthesis, generalisation, specification, statistical, graphical.

Results. The main features of environmental taxes are determined. The author analyses the share of environmental taxes in the GDP structure of the EU countries and Ukraine. The advantages and disadvantages of environmental taxes are presented. The principles that regulate the institute of environmental taxation are considered. The author's own vision of building a tax mechanism for regulating environmental management, which includes budgeting and distribution functions, is proposed.

Conclusions. Implementation of an effective tax mechanism for regulating environmental management requires careful consideration of specific environmental problems, economic conditions and the regulatory framework of a particular country. The functioning of such a mechanism is rational, which will focus not only on filling the revenue component, but also on their use for environmental protection measures.

Keywords: budget and tax mechanism, environmental taxes, nature management, environment, tax system.

JEL Classification: H 23.

Постановка проблеми. Людське суспільство та економіка розвиваються на основі постійно зростаючого попиту на ресурси та енергію. З часів промислової революції забруднення навколишнього

середовища стало помітною кризою, яка привернула велику увагу [1]. Для вирішення проблем, пов'язаних із людською діяльністю, яка шкодить екології, країни запроваджують різні податки і збори. Враховуючи їх

законодавче регулювання та обов'язковий характер, вони стали дієвим інструментом для інтернаціоналізації екологічних зовнішніх ефектів, але використання виключно фактора примусу та тиску на суб'єктів екологічних податків та використання державою його як джерела надходжень не сприяє забезпеченню сталого розвитку суспільства. Відповідно до наведеного вище можна констатувати, що аналіз поточного стану розвитку екологічного оподаткування та механізму, що забезпечить раціональне природокористування, мають важливе значення в умовах сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. О. Біленко і С. Савченко розглядають механізм податкової політики як базис для функціонування державного фіскального сектору і наголошують, що його трансформація в умовах воєнного стану є невід'ємним етапом на шляху адаптації фіскального сектору України за новоутворених обставин [2]. О. Скаско та І.-Л. Могіла досліджують теоретичні основи побудови податкової політики та прикладених навичок щодо механізмів, за рахунок яких функціонує податкове регулювання [3]. Я. Фенюк розглядає механізми регулювання та нагляду податкової системи [4]. А. Нікітшин вивчає тенденції функціонування й удосконалення механізму податкового регулювання, пропонує його визначення, аналізує основні складові [5]. С. Скрипник, О. Боярова та О. Дем'янишина, аналізуючи податковий механізм, наголошують на домінуванні фіскальної функції податків [6].

Враховуючи, що податкові надходження є однією з ключових складових податкового механізму, варто згадати праці науковців, які досліджували означене питання в галузі природокористування. В. Бредіхіна розглядає проблеми становлення інституту платного спеціального використання природних ресурсів в умовах реалізації кон-

цепції сталого розвитку. Науковиця аналізує історичний аспект платності спеціального природокористування, особливості та проблеми справляння плати в різних сферах [7]. В. Поліщук визначає вплив екологічних податків на процеси реалізації природозбереігаючої політики в європейському економічному просторі з урахуванням фінансово-економічних можливостей європейських країн. Автор аналізує показники, які характеризують рівень надходжень від екоподатків у ЄС та зазначає, що екологічне оподаткування може бути важливим важелем матеріального й психологічного впливу на виробника і споживача товарів і послуг неекоекологічного спрямування [8]. F. J. Delgado, J. Freire-González, M. J. Presno досліджують еволюцію загального екологічного оподаткування та його двох основних підкатегорій, енергетичного та транспортного податків [9]. Jing Zhang аналізує застосування штучного інтелекту в податку на охорону навколишнього середовища з чотирьох точок зору: удосконалення податкової системи, збирання та управління податками, служби сплати податків та адміністрування податків [10]. Zhe Tan, Yufeng Wu, Yifan Gu, Tingting Liu, Wei Wang, Xiaomin Liu узагальнили структуру бази оподаткування, методи моніторингу та розрахунку забруднюючих речовин, режими збору та управління, типові економічні інструменти, які використовують [1]. Ch. Karydas, L. Zhang описують наслідки реформування екологічного оподаткування з використанням ендогенного зростання [11].

Мета статті полягає в дослідженні існуючого механізму бюджетно-податкового регулювання природокористування та обґрунтуванні пропозиції щодо його подальшого вдосконалення відповідно до вимог сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існує загальний скептицизм щодо того, чи можна досягти важливих суспільних

цінностей, таких як захист навколишнього середовища, за допомогою податкової системи. Запровадження податкового механізму для управління навколишнім середовищем є стратегією, яку часто використовують уряди для вирішення екологічних проблем і заохочення сталої практики. Існують різні види екологічних податків, кожен з яких спрямований на конкретні аспекти погіршення навколишнього середовища. Останніми роками роль регулятивних податків посилилася, оскільки екологічні проблеми та податкове законодавство тісно пов'язані між собою. В економічній літературі широко визнається вирішальна роль податків у досягненні чистих нульових викидів вуглецю. Зокрема, так звані «екологічні податки» спрямовані на надання правильних цінкових сигналів ринку та сприяння змінам національних податкових систем [12].

Екологічний ефект податку проявляється насамперед через його вплив на відносні ціни на продукцію та на рівень діяльності в поєднанні з відповідною ціновою еластичністю. Багато податків запроваджують, щоб вплинути на поведінку, роблячи продукт дорожчим у використанні, і щоб отримати дохід. Оскільки податок на навколишнє середовище впливає на відносні ціни, податок, наприклад, на бензин, запроваджений з фіскальних міркувань, матиме такий самий ефект, як і податок, запроваджений з метою скорочення шкідливих викидів [13].

До основних рис екологічних податків доцільно віднести:

1. Податкову ставку – залежить від екологічного впливу: чим більший негативний вплив на довкілля, тим вища податкова ставка. Наприклад, компанії, які викидають багато вуглецю або інших шкідливих речовин, мають сплачувати більше екологічного податку.
2. Стимулювання залучення відновлювальних ресурсів: екологічні податки

можуть бути націлені на підтримку використання відновлювальних джерел енергії, таких як сонячна чи вітрова енергія, через встановлення низьких податкових ставок для підприємств, які використовують такі джерела.

3. Зменшення споживання шкідливих речовин: екологічні податки можуть бути спрямовані на підвищення вартості використання шкідливих речовин або продуктів, сприяючи тим самим зменшенню їхнього використання та виробництва.
4. Фінансування заходів з охорони навколишнього середовища: зібрані кошти від екологічних податків можна використовувати для фінансування проєктів та програм, спрямованих на охорону навколишнього середовища, відновлення екосистем та розвиток екологічно чистих технологій.
5. Створення економічних інсентивів: екологічні податки можуть служити інструментом для створення економічних інсентивів для підприємств та громадян з метою зменшення екологічного відбитку та переходу до більш сталого способу життя.

Податкові особливості й норми, пов'язані з використанням природних ресурсів, значно відрізняються в різних юрисдикціях і регіонах та можуть мати різні форми, залежно від конкретних цілей урядів і політиків.

Аналізуючи надходження від екологічних податків різних держав, доцільно порівнювати не фактичні розміри сплати, а їх частку у структурі ВВП країни (табл. 1).

Протягом 2015–2016 рр. найбільша частка екологічних податків серед досліджуваних країн припадає на Данію; протягом 2017–2021 рр. – на Грецію; найменша протягом 2015–2021 рр. – на Україну. Найбільше відхилення від середнього значення в бік максимуму притаманне Словенії

БЮДЖЕТНИЙ І ПОДАТКОВИЙ МЕХАНІЗМ

Таблиця 1

Екологічні податки у структурі ВВП країн ЄС та України, %*

Країна	Рік							Середнє	Макс.	Мін.
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021			
Австрія	2,38	2,34	2,39	2,28	2,28	2,09	2,16	2,27	2,39	2,09
Бельгія	2,55	2,67	2,70	2,70	2,64	2,52	2,49	2,61	2,70	2,49
Болгарія	2,95	2,98	2,80	2,62	2,99	3,02	2,78	2,88	3,02	2,62
Греція	3,83	3,81	4,03	3,80	3,86	3,76	3,93	3,86	4,03	3,76
Данія	3,97	3,91	3,67	3,62	3,30	3,17	2,88	3,50	3,97	2,88
Естонія	2,73	2,97	2,86	2,73	3,20	2,39	2,28	2,74	3,20	2,28
Ірландія	1,89	1,89	1,76	1,57	1,41	1,20	1,16	1,55	1,89	1,16
Іспанія	1,93	1,87	1,84	1,83	1,77	1,75	1,76	1,82	1,93	1,75
Італія	3,39	3,51	3,34	3,31	3,24	3,04	2,99	3,26	3,51	2,99
Кіпр	3,03	2,91	2,97	2,83	2,52	2,37	2,34	2,71	3,03	2,34
Латвія	3,50	3,58	3,49	3,37	2,93	3,03	2,73	3,23	3,58	2,73
Литва	1,85	1,92	1,91	1,98	1,88	1,92	1,86	1,90	1,98	1,85
Люксембург	1,76	1,66	1,64	1,71	1,75	1,38	1,45	1,62	1,76	1,38
Мальта	2,70	2,63	2,54	2,48	2,44	2,25	1,93	2,42	2,70	1,93
Нідерланди	3,32	3,35	3,34	3,34	3,39	3,18	3,03	3,28	3,39	3,03
Німеччина	1,92	1,86	1,81	1,77	1,76	1,69	1,80	1,80	1,92	1,69
Польща	2,65	2,72	2,69	2,70	2,54	2,53	2,88	2,67	2,88	2,53
Португалія	2,42	2,58	2,58	2,57	2,53	2,36	2,34	2,48	2,58	2,34
Румунія	2,47	2,44	1,95	1,96	2,11	1,90	1,96	2,11	2,47	1,9
Словаччина	2,49	2,48	2,54	2,48	2,50	2,46	2,38	2,48	2,54	2,38
Словенія	3,88	3,88	3,67	3,40	3,33	2,94	2,78	3,41	3,88	2,78
Угорщина	2,47	2,53	2,44	2,27	2,26	2,16	2,01	2,31	2,53	2,01
Україна	0,14	0,21	0,16	0,14	0,15	0,13	0,12	0,15	0,21	0,12
Фінляндія	2,89	3,08	2,96	2,93	2,81	2,73	2,51	2,84	3,08	2,51
Франція	2,16	2,24	2,31	2,37	2,31	2,17	2,17	2,25	2,37	2,16
Хорватія	3,32	3,42	3,46	3,50	3,44	3,27	3,11	3,36	3,50	3,11
Чехія	2,05	2,10	2,01	1,96	2,04	1,92	1,84	1,99	2,10	1,84
Швеція	2,15	2,22	2,11	2,09	2,05	2,00	1,89	2,07	2,22	1,89
Максимум	3,97	3,91	4,03	3,80	3,86	3,76	3,93	x	x	x
Мінімум	0,14	0,21	0,16	0,14	0,15	0,13	0,12	x	x	x

* Складено на основі [14].

(0,47%), найменше – Словаччині й Україні (по 0,06%). Найбільше відхилення від середнього значення в бік мінімуму припадає також на Словенію (-0,63%), найменше – на Україну (-0,03%). Данія характеризу-

ється поступовим зменшенням частки екологічних податків у структурі ВВП на 27,5% (з 3,97% до 2,88%). Для Ірландії, Іспанії, Італії, Кіпру, Мальти, Словенії притаманна така ж тенденція як і для Данії – -38,6%,

БЮДЖЕТНИЙ І ПОДАТКОВИЙ МЕХАНІЗМ

-8,8%, -11,8%, -22,8%, -28,5%, -28,4% за 2015–2021 рр. відповідно. Для решти країн характерні хвилеподібні зміни із коливаннями вгору-вниз і навпаки.

Оцінка екологічної політики різних країн дала змогу визначити переваги та недоліки екологічних податків (табл. 2).

Варто наголосити, що запровадженню певного екологічного податку має передувати ґрунтовне дослідження оцінки поточної ситуації у сфері впровадження, об'єкта впливу та можливих наслідків. Крім того, для кожної країни, зокрема й України, переваги та недоліки екологічних податків

Таблиця 2

Переваги та недоліки екологічних податків*

Переваги	Недоліки
Для платників податків	
<ul style="list-style-type: none"> - податки ефективніші, ніж витрати на боротьбу із забрудненням; - податки можуть бути постійним стимулом для впровадження нових, більш екологічних технологій (інновацій) та/або зменшення забруднення, що сприятиме скороченню податкових витрат і ефективному використанню технологій; - податки сприяють досягненню оптимального рівня забруднення на підприємствах при мінімально можливих витратах; - існує потенціал створення ринку для еко-продукції, отриманої в результаті використання більш екологічних технологій. 	<ul style="list-style-type: none"> - введення податків, що стосуються енергетики або транспорту, може призвести до значного виснаження бюджетів небагатих домогосподарств, для яких вони є однією з основних статей витрат; - витрати на перехід до більш екологічних технологій можуть бути вищими, ніж податок у великих компаніях, що може призвести до відсутності дій, спрямованих на зміни або реорганізацію екологічного спрямування; - заходи, пов'язані із зменшенням забруднення, у великих підприємствах, що мають відокремлені підрозділи й філіали, є централізованими, тому можуть не дати запланованого ефекту та не вплинуть на обсяги викидів; - збалансування граничних податкових платежів та витрат великих підприємств впливає на всі підрозділи загалом; - компанії, що сплачують податки, можуть опинитися в гіршій конкурентній позиції на внутрішньому або зовнішньому ринках; - деякі компанії/галузі, які є джерелом забруднення, можуть зазнати краху; - зростають ціни на продукцію; - компанії, які характеризуються високою енергоємністю (зіштовхуються зі зростанням витрат), можуть опинитися в гіршій ринковій позиції.
Для органів державної влади	
<ul style="list-style-type: none"> - загальний характер податків унеможливає домовленості про індивідуальні, спеціальні пільги; - наближають податкову політику до сталого розвитку; - у податках можна диференціювати ставки залежно від стану довкілля або рівня забруднення; - існує можливість запровадження різних податків для досягнення сталого розвитку регіонів; - сприяють меншому приросту витрат на регуляторні органи (порівняно з прямим регулюванням). 	<ul style="list-style-type: none"> - специфічне ставлення платників податків (сплата податку як право на забруднення, незаконне розміщення відходів, хабарництво з метою уникнення від оподаткування); - загроза тиску з боку емітентів забруднення на політиків для запровадження інших інструментів, окрім оподаткування; - загроза застосування менш ефективних ставок єдиного податку; - високі адміністративні витрати; - недостатній досвід у сфері екологічного оподаткування в деяких країнах; - розбіжність у виконанні фіскальної та стимулюючої функції; - пошук компаніями регіонів із більш прийнятними рішеннями за наявності регіональних відмінностей у рівні екологічних податків; - право встановлення податкових ставок місцевими органами влади, що може призвести до значної розбіжності ставок у національному масштабі, що не відображається на питаннях охорони довкілля; - ухилення платників від сплати податків через неможливість підтвердження даних контрагентами.
3 позиції суспільного блага	
<ul style="list-style-type: none"> - досягнення позитивного впливу на природу, наприклад, скорочення викидів, усунення забруднення; - підвищення екологічної свідомості суспільства; - стимулювання як бізнесу, так і споживачів до менш забруднюючої діяльності; - збільшення ціни пропозиції на неекологічні продукти. 	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність визначеності щодо ефективності природоохоронної діяльності, наприклад, неможливо точно вказати вартість забруднення та у фінансовому виразі визначити ефективність запровадження природоохоронних заходів.

* Складено на основі: [16].

будуть відрізнятися, оскільки всі країни по-різному розвиваються та мають неоднакові можливості щодо будь-якої реорганізації податкової й екологічної політики.

Інститут екологічного оподаткування регулюють певні принципи, на яких він базується, з метою найбільш ефективного впровадження екологічних податків. Зокрема, доцільно застосовувати такі основні підходи:

- простота й економічна ефективність мають бути основними цілями. Екологічна мета має бути чітко сформульована і вимірювана, враховуючи конкурентний вплив на бізнес, що зазнає впливу;
- ціни, які встановлюють за екологічні екстерналиї, мають бути загальноекономічними, охоплювати всі відповідні сектори в контексті глобальної політики. Якщо різні сектори мають різні витрати на боротьбу зі зміною поведінки, вони можуть потребувати різного ціноутворення, яке має бути тимчасовим. Конкурентну позицію галузей, що є вразливими до впливу торгівлі, необхідно вирішувати доти, доки в усьому світі не буде запроваджено послідовне екологічне оподаткування на глобальному рівні;
- потенційні соціальні наслідки екологічного оподаткування слід вирішувати за допомогою інтегрованих політичних підходів. Соціальні наслідки можуть бути у встановленні ціни на зовнішні ефекти, оскільки бідніші члени суспільства можуть постраждати більше, ніж інші. З огляду на принцип простоти і зрозумілості, не рекомендується використовувати податкові пільги як засіб подолання соціальних наслідків екологічного оподаткування;
- при ціноутворенні не повинно бути зовнішніх ефектів дублювання різних механізмів ціноутворення на одну й ту

- саму зовнішню послугу (зادля уникнення "подвійного оподаткування") як прямо, так і опосередковано. Вторинні податкові наслідки ціноутворення мають бути узгоджені з первинною екологічною політикою. Наприклад, надання квот в межах системи торгівлі квотами на викиди впливатиме на фактичні ціни по-різному, залежно від того, чи вважатимуться вони оподатковуваними, чи ні;
- нові податки та зміни до існуючих податків треба запроваджувати завчасно, щоб уникнути зриву інвестиційних планів. Ставки необхідно встановлювати заздалегідь, наскільки це можливо, визначати кінцевий результат для підтримки інвестицій у новий бізнес. Податкова та правова визначеність необхідна для ухвалення рішень учасниками ринку, тому вона є надзвичайно актуальною [17].

Дотримання зазначених підходів дає змогу раціоналізувати механізм використання природних ресурсів та створити ефективну систему відтворення (заміщення, компенсації), яка є особливо актуальною в умовах сталого розвитку. Okремо варто наголосити, що удосконалення екологічної системи в Україні, зокрема і за рахунок її податкової складової, дасть можливість оцінити вплив війни на екосистему й навколишнє середовище та розробити план заходів для мінімізації негативних наслідків, зокрема шляхом фіскальної компоненти, оскільки екологічні податки (часто також відомі як податки на забруднення або екологічні збори) є частиною податкового механізму, спрямованого на заохочення екологічно відповідальної поведінки та зменшення негативного впливу на довкілля.

До основних складових податкового механізму належать:

1. Ставки податків – рівні оподаткування, які визначають для різних видів податків, наприклад, ставки податку на при-

буток, податку на додану вартість, податку на майно тощо.

2. Об'єкти оподаткування – ті ресурси або види діяльності, які підлягають оподаткуванню. Це може бути прибуток фізичних або юридичних осіб, власність, споживча вартість товарів і послуг, операції купівлі-продажу, транзакції тощо.
3. Податкові обов'язки й облік – набір правил, які визначають, як платники податків мають обчислювати, декларувати та сплачувати податки.
4. Ін센тиви – деякі системи оподаткування надають індивідам чи компаніям пільги з метою стимулювання певних видів діяльності або зменшення податкового тягаря.
5. Податкові збори – додаткові платежі, які можуть бути введені для фінансування конкретних проектів або послуг, таких як екологічні заходи, соціальні програми тощо.
6. Контроль та виконання – забезпечення додержання податкових обов'язків та контроль за правильністю сплати податків, що може охоплювати аудити, штрафи й інші санкції для порушників.

Податкова система – це загальна структура та організація системи податків у конкретній країні або регіоні, а податковий механізм – це конкретні процедури, які визначають, як саме збирають, обчислюють та сплачують податки в межах податкової системи. Тобто податкова система – це більш широке поняття, яке охоплює всю структуру податків, тоді як податковий механізм фокусується на конкретних технічних аспектах взаємодії між суб'єктами оподаткування та державою в межах цієї системи. Для забезпечення ефективності та справедливості податкової системи важливо не лише визначити оптимальну структуру податків, а й встановити ефективні механізми її реалізації.

Сучасна податкова система спрямована на акумулювання коштів, отриманих від податкових платежів, та їх передачу до державного і місцевих бюджетів. Її елементи, пов'язані з навколишнім середовищем, використанням природних ресурсів і забрудненням екології, мають фіскальне спрямування й виконують ресурсозберігаючу та/або ресурсовідтворюючу функцію. Тобто можна зробити припущення, що податковий механізм природокористування, який необхідний податковій системі, має обмежене коло завдань і факторів впливу, що в умовах сталого розвитку є дещо неактуальним.

Враховуючи публікації науковців з досліджуваного напрямку та власні дослідження, вважаємо, що податковий механізм доцільно трактувати як самостійну частину фінансового механізму регулювання природокористування та розглядати не лише з бюджетотворчої позиції, а й з розподільчої (рис. 1).

Бюджетно-податковий механізм поєднує дві основні компоненти: податкову (фіскальну) і бюджетну. Перша має бути зорієнтована на мобілізацію ресурсів – формування надходжень за рахунок справляння податків, друга – на їх розподіл та фінансування різних природоохоронних заходів. При розробці сучасного бюджетно-податкового механізму, на відміну від існуючого, необхідно передбачити напрями розподілу коштів, отриманих від екологічних податків. Цьому сприятиме визначення інструментів бюджетної компоненти, зокрема таких, як: інвестиції, трансферти, кредити, дотації тощо. Також потрібно переосмислити бачення основної мети використання податкового механізму з позиції, що екологічні податки мають змінювати поведінку податкових суб'єктів господарювання, а не виступати виключно джерелом отримання доходів.

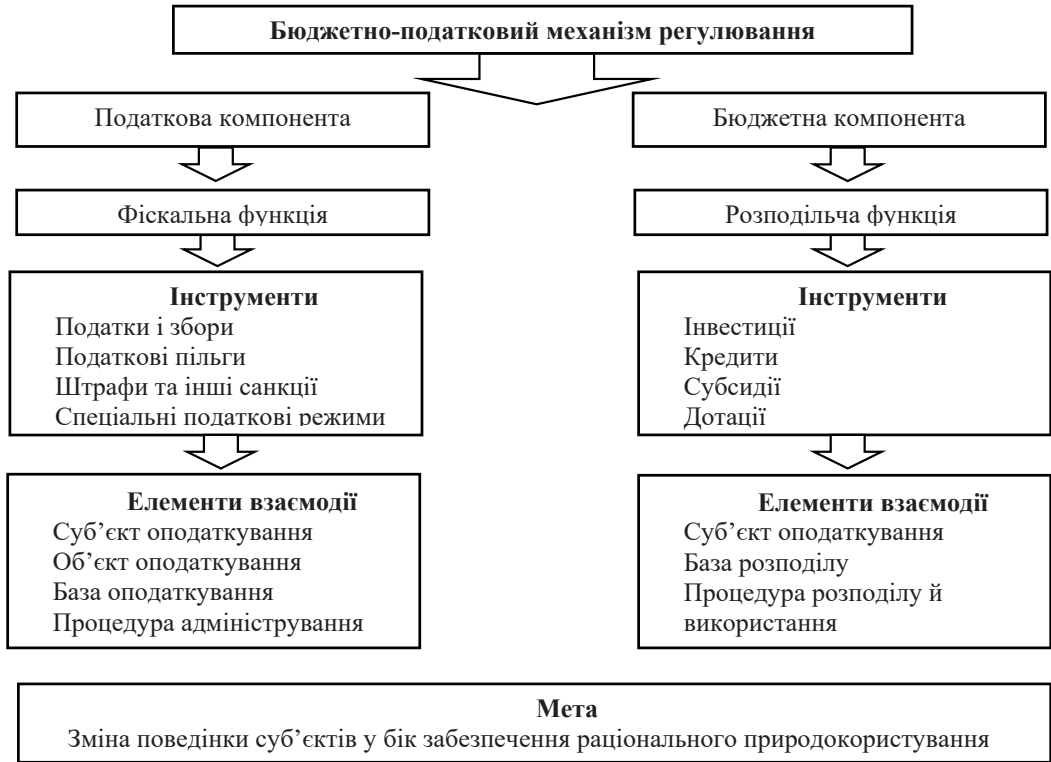

Рис. 1. Бюджетно-податковий механізм регулювання природокористування*

* Побудовано автором.

Для фіскальної функції притаманні наступні інструменти: податки і збори, податкові пільги, штрафи й інші санкції, спеціальні податкові режими; а для розподільчої – інвестиції, кредити, субсидії, дотації.

Враховуючи особливості, основні компоненти та середовище існування й впливу, метою бюджетно-податкового механізму регулювання природокористування має бути зміна поведінки суб'єктів у бік забезпечення раціонального природокористування.

Висновки. Запровадження ефективного бюджетно-податкового механізму регулювання природокористування потребує ретельного врахування специфічних екологічних проблем, економічних умов та нормативно-правової бази конкретної країни.

Вкрай важливо знайти баланс між захистом навколишнього середовища та економічним зростанням, забезпечуючи при цьому справедливість і прозорість податкової та бюджетної систем. Крім того, доходи, отримані від екологічних податків, потрібно реінвестувати в ініціативи щодо збереження навколишнього середовища та досягнення сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Zhe Tan, Yufeng Wu, Yifan Gu, Tingting Liu, Wei Wang, Xiaomin Liu. An overview on implementation of environmental tax and related economic instruments in typical countries. *Journal of Cleaner Production*. 2022. Vol. 330. № 129688. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.129688>.

2. Біленко О. В., Савченко С. О. Трансформація механізму податкової політики в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-19>.
3. Скаско О., Мозила І.-Л. Теоретичні засади податкової політики в Україні: принципи, рівні та моделі. *Вісник економіки*. 2023. № 3. С. 83–96. doi: <https://doi.org/10.35774/visnyk2023.02.083>.
4. Фенюк Я. К. Розвиток нормативно-правового регулювання податкової системи в контексті міжнародної конкуренції. *Таврійський науковий вісник. Економіка*. 2023. № 15. С. 57-65. doi: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.15.7>.
5. Нікітішин А. О. Основні напрями вдосконалення механізму податкового регулювання. *Ефективна економіка*. 2016. № 2. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2016/28.pdf.
6. Скрипник С. В., Боярова О. А., Дем'янишина О. А. Очікування бізнесу від нової системи оподаткування. *Економіка та держава*. 2022. № 1. С. 13–18. doi: [10.32702/2306-6806.2022.1.13](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.1.13).
7. Бредіхіна В. Л. Платність спеціального природокористування як інструмент забезпечення збалансованого використання природних ресурсів. *Проблеми законності*. 2022. № 157. С. 147–163. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.157.256789>.
8. Поліщук В. М. Аспекти розвитку екологічного оподаткування в контексті трансформації економіки Європи. *Аероекологічний журнал*. 2022. № 3. С. 35-46. doi: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.3.2022.266408>.
9. Delgado F. J., Freire-González J., Presno M. J. *Environmental taxation in the European Union: Are there common trends? Economic Analysis and Policy*. 2022. Vol. 73. P. 670–682. doi: <https://doi.org/10.1016/j.eap.2021.12.019>.
10. Jing Zhang. *Optimization of the environmental protection tax system design based on artificial intelligence. Frontiers in Environmental Science*. 2023. Vol. 10. doi: <https://doi.org/10.3389/fenvs.2022.1076158>.
11. Karydas Ch., Zhang L. *Green tax reform, endogenous innovation and the growth dividend. Journal of Environmental Economics and Management*. 2019. Vol. 97. P. 158–181. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jeem.2017.09.005>.
12. Villar Ezcurra M., González-Orús J. M. *Environmental Governance Through Tax Law in the European Union. Blue Planet Law. Sustainable Development Goals Series / eds by M. d. G. Garcia, A. Cortés. Switzerland*. 2023. P. 173–185. doi: https://doi.org/10.1007/978-3-031-24888-7_14.
13. European Commission. *Environmental taxes – A statistical guide Luxembourg: Publications Office of the European Union*, 2013. 42 p.
14. *Environmental tax revenues*. URL : https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/env_ac_tax/default/table?lang=en.
15. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL : <https://www.treasury.gov.ua/ua>.
16. Szymczak M. *Environmental Taxes in Poland and South Korea – Sharing Experiences. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*. 2023. № 67 (3). P. 72–86. doi: [10.15611/pn.2023.3.08](https://doi.org/10.15611/pn.2023.3.08).
17. ICC United Kingdom. (n.d.). *ICC Environmental Taxation Principles*. URL : <https://iccwbo.uk/products/icc-environmental-taxation-principles>
18. *Екологічні податки України*. URL : <https://www.saveecobot.com/analytics/ecotaxes#:~:text=%D0%95>.

References

1. Zhe, Tan, Yufeng, Wu, Yifan, Gu, Tingting, Liu, Wei, Wang, Xiaomin, Liu. (2022). *An overview on implementation of environmental tax and related economic instruments in typical countries. Journal of Cleaner Production*, 330, 129688. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.129688>.
2. Bilenko, O., Savchenko, S. (2022). *Transformatsiia mekhanizmu podatkovoi polityky v umovakh voiennoho stanu [Transformation of the mechanism*

of tax policy in the conditions of war]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, 46. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-19>.

3. Skasko, O., Mohyla, I.-L. (2023). Teoretychni zasady podatkovoi polityky v Ukraini: pryntsyipy, rivni ta modeli [Theoretical foundations of tax policy in Ukraine: principles, levels and models]. *Visnyk ekonomiky – Bulletin of Economics*, 3, 83–96. doi: <https://doi.org/10.35774/visnyk2023.01.083>.

4. Feniuk, Ia. (2023). Rozvytok normatyvno-pravovoho rehulivannia podatkovoi systemy v konteksti mizhnarodnoi konkurentsii [Development of the tax system normative and legal regulation in the context of international competition]. *Tavriskyi naukovyi visnyk. Ekonomika – Tavrian Scientific Bulletin. Economics*, 15, 57–65. doi: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.15.7>.

5. Nikitishin, A. O. (2016). Osnovni napriamy vdoskonalennia mekhanizmu podatkovoho rehulivannia [The main directions of the improvement of a mechanism of the tax regulation]. *Efektivna ekonomika – Efficient Economy*, 2. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2016/28.pdf.

6. Skrypnyk, S., Boiarova, O., Demianyshyna, O. (2022). Ochikuvannia biznesu vid novoi systemy opodatkovannia [Expectations of business from the new taxation system]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and State*, 1, 13–18. doi: [10.32702/2306-6806.2022.1.13](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.1.13).

7. Bredikhina, V. (2022). Platnist spetsialnogo pryrodokorystuvannia yak instrument zabezpechennia zbalansovanoho vykorystannia pryrodnykh resursiv [Payment for special nature management as a tool for providing balanced use of natural resources]. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality*, 157, 147–163. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.157.256789>.

8. Polishchuk, V. M. (2022). Aspekty rozvytku ekolohichnogo opodatkovannia v konteksti transformatsii ekonomiky Yevropy [Aspects of the development of environmental taxation in the context of the transformation of the European economy]. *Ahroekolohichni zhurnal – Agroecological Jour-*

nal, 3, 35–46. doi: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.3.2022.266408>.

9. Delgado, F. J., Freire-González, J., Presno, M. J. (2022). Environmental taxation in the European Union: Are there common trends? *Economic Analysis and Policy*, 73, 670–682. doi: <https://doi.org/10.1016/j.eap.2021.12.019>.

10. Jing, Zhang. (2023). Optimization of the environmental protection tax system design based on artificial intelligence. *Frontiers in Environmental Science*, 10. doi: <https://doi.org/10.3389/fenvs.2022.1076158>.

11. Karydas, Ch., Zhang, L. (2019). Green tax reform, endogenous innovation and the growth dividend. *Journal of Environmental Economics and Management*, 97, 158–181. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jeem.2017.09.005>.

12. Villar Ezcurra, M., González-Orús, J. M.; Garcia, M. d. G., Cortés. Switzerland, A. (Ed.). (2023). *Environmental Governance Through Tax Law in the European Union. Blue Planet Law. Sustainable Development Goals Series*. doi: https://doi.org/10.1007/978-3-031-24888-7_14.

13. European Commission. (2013). *Environmental taxes – A statistical guide Luxembourg: Publications Office of the European Union*.

14. Environmental tax revenues. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/env_ac_tax/default/table?lang=en.

15. Official website of the State Treasury Service of Ukraine. Available at: <https://www.treasury.gov.ua/ua>.

16. Szymczak, M. (2023). *Environmental Taxes in Poland and South Korea – Sharing Experiences. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 67 (3), 72–86. doi: [10.15611/pn.2023.3.08](https://doi.org/10.15611/pn.2023.3.08).

17. ICC United Kingdom. (n.d.). *ICC Environmental Taxation Principles*. Available at: <https://iccwbo.uk/products/icc-environmental-taxation-principles>

18. *Ekolohichni podatky Ukrainy [Environmental taxes in Ukraine]*. Available at: <https://www.saveecobot.com/analytics/ecotaxes#:~:text=%D0%95%>.